Eurasian Academy of Sciences
Eurasian Art & Humanities Journal
2017 Volume:8 S:1- 11
Published Online October 2017 (http://arthum.eurasianacademy.org)
http://dx.doi.org/10.17740/eas.art.2017-V8-01

NORBERT SCHİMMEL KOLEKSİYONU'NUN ALTIN PANDANTİFİ'NDEKİ ÇOCUK TASVİRİ TANRIÇA ZİNTUHİ OLABİLİR

Kübra ENSERT*
* Hitit Üniversitesi.
E-mail: hkubraensert@hitit.edu.tr; hkensert@yahoo.com

Copyright© 2017 Kübra ENSERT. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ÖZET: "Norbert Schimmel Koleksiyonu'nun Altın Pandantifi'ndeki çocuk tanrıça Zintuhi olabilir" başlıklı bu makale, bugün New York Metropolitan Sanat Müzesi'nde bulunan altın pandantifi ele almaktadır. Bu makaledeki amaç, tanrıçanın kucağındaki çocuğun kimliğini Hitit yazılı belgeleri ışığında tekrar teşhis etmeye çalışmaktır. Pandantif Hitit İmparatorluk Dönemine tarihlenir. 4.3 cm uzunluğunda ve 23.2 gr ağırlığındadır. Disk başlıklı tanrıça aslan pençeli kolçakları ve ayakları olan bir sandalyede, 1.5 cm boyundaki çıplak bir çocuk da tanrıçanın kucağında oturur. Tanrıça disk şeklinde başlık giydiği için Arinna'nın Güneş tanrıçası olarak tanımlanmıştır. Disk şeklindeki başlık tanrıçanın kimliğini tek başına açıklamaya yeterli değildir. Tanrıçanın Arinna'nın Güneş tanrıçası olduğunun en önemli göstergesi sandalyesinin aslan pençeleridir. Hititler'in en büyük tanrıçası olan Hepat Yazılıkaya'da bir dişi aslan üzerinde durur. Tanrıça Hepat III. Hattuşili zamanında Arinna'nın Güneş tanrıçası ile eşitlenmiştir. Çıplak çocuk, pubik üçgeni nedeniyle bir kız çocuğu ve Güneş tanrıçası Arinna'nın torunu olmalıdır. Puduhepa bir duasında Zintuhi'ye sen büyükbaban ve büyükannen için bir göğüs süsüsün diye hitap ediyor. Ahmet Ünal bunu Zintuhi'yi ninesinin ve dedesinin hep bağrında ve kucaklarında taşıdıkları şeklinde yorumlamaktadır. Eğer Zintuhi Puduhepa'nın dileklerini yerini getirirse onun için büyük bir mücevher yaptıracağını vaad etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Norbert Schimmel Koleksiyonu, altın pandantif, Arinna'nın Güneş Tanrıçası, Zintuhi

THE CHILD DESCRIPTION IN THE GOLDEN PENDANT OF NORBERT SCHIMMEL COLLECTION CAN BE GODDESS ZINTUHI

ABSTRACT: This article titled "The child description in the Golden Pendant Of Norbert Schimmel Collection can be goddess Zintuhi" deals with the golden pendant now in the Metropolitan Museum of Art. The aim of this article is to try to reconsider the identification of the nude child on the lap of the goddess under the light of the Hittite written documents once again. The pendant dates to Hittite Empire Period. It is 4. 3 cm tall and weights 23.2 gr. The goddess with discus headdress sits in a chair with lion claws armrests and legs, and the child which is 1.5 cm tall sits on the goddess' lap. The goddess is identified as Sun Goddess of Arinna because of the headdress. However the headdress is not enough to identify the name of the goddess by itself. The presence of the lion claws of the chair is the significant factor indicating that the figure is Sun Goddess of Arinna. Hepat, the chief goddess of Hittite's stands on a female lion in Yazılıkaya. At time of Hattuşili III Goddess Hepat and Sun Goddess of Arinna was regarded to be the same. The nude child should be a girl because of the pubic triangle and the granddaughter of Sun Goddess of Arinna. Queen Puduhepa states in one of her prayer that Zintuhi is a breast ornemant for her grandmother and grandfather. Ahmet Ünal states that her grandmother and grandfather was carrying Zintuhi on their breast or lap. If Zintuhi does what the queen desires her to do, Puduhepa promises her that she will have a big ornament made for her.

Key Words: Hittite, Norbert Schimmel Collection, gold pendant, The Sun Goddess of Arinna, Zintuhi.

NORBERT SCHİMMEL KOLEKSİYONU'NUN ALTIN PANDANTİFİ'NDEKİ ÇOCUK TASVİRİ TANRIÇA ZİNTUHİ OLABİLİR

I. GİRİŞ

Bugün New York, Metropolitan Sanat Müzesi'nde bulunan, Norbert Schimmel Koleksiyonu'nuna ait (Budin, 2011: 180; Muscarella, 1974: No 125; Bittel, 1976: No 173) sandalyede oturan bir kadın ve kucağında bir çocuktan oluşan[1] altın pandantif, Hitit madencilik sanatının nadide eserlerinden biridir (Resim 1ve 2). Eser, Hitit İmparatorluk Dönemi'ne tarihlendirilmektedir (Orthmann, 1975: No 370b-c; Budin, 2011: 180). Muhtemelen amulet olarak (Dorman, Pittman ve Harper, 1987: 123) kullanılmış olan pandantif cepheden bakılmak üzere tasarlanmıştır. Bu bağlamda ilgi odağının hem kadın hem de çocuk olduğu söylenebilir[2]. Bu makalede çocuğun kimliği Hitit yazılı belgelerine dayanılarak yeni bir bakış açısıyla tekrar ele alınacaktır.

Anadolu'nun en erken "kadın ve çocuk" tasvirleri, Neolitik Döneme ait Çatalhöyük (Resim 2)[3] ve Hacılar'dan açığa çıkarılmış olan kadın heykelcikleridir (Resim 3)[4]. Erken Tunç Çağı'na tarihlenen bazı Kültepe tipi mermer idolleri (Resim 4)[5] ile Horoztepe'den çocuğunu emziren kadın heykelciği (Resim 5)[6], Asur Ticaret Kolonileri Çağı'na tarihlenen bazı kurşun figürinleri ve taş kalıpları (Resim 4 ve 5)[7] iyi bilinen diğer örneklerdir.

Pandantifteki çıplak çocuk hiçbir tanrı veya kraliyet ikonografisine sahip değildir. Böyle olmakla beraber zanaatkâr, oturan kadının çocuğa oldukça itina ettiğini göstermeyi başarabilmiştir. Çıplak çocuk kadın için önemli biri olmalıdır[8].

---

[1] Kourotrophos. en basit şekilde küçük bir çocuğu tutan ve/veya bakan ölümlü veya tanrısal -her zaman bir dişi olan- bir erişkin için kullanılan Yunanca bir terimdir (Budin, 2011:1).

[2] Canby (1986: 58) ilgi odağının kadın değil çocuk olduğu görüşündedir.

[3] Çatalhöyük II. Tabakadan açığa çıkarılmış, pişmiş topraktan 20 cm yüksekliğindeki heykelcik (Şekil 3), leoparlı tahtında oturmuş doğum yapan bir ana tanrıçayı tasvir eder (Mellaart, 2003: Şek. 52, 69, 70, 83). Tanrıçanın arkalıksız oturağının iki tarafındaki leoparların başlarına ellerini dayaması doğum yaparken leoparlardan güç aldığı şeklinde yorumlanmaktadır.

[4] Hacılar VI'dan, pişmiş toprak, yüksekliği 8.3 cm (Kulaçoğlu, 1992: 56, 177, No 52).

[5] Kültepe tipi mermer idoller, kurs gövdelidir, uzun boyunludur ve üçgen şeklinde bir veya birden fazla başa sahiptir. Aydıngün (2006: 69)'e göre bunlar kadını simgelemektedir. Kültepe'den ele geçen 20.2 cm yüksekliğinde ve 14. 1 cm genişliğindeki alabaster bir örnek (Aydıngün, 2006: 158, M17) üzerindeki daha küçük boyutlu aynı tip iki idol muhtemelen tanrıçanın çocuklarını simgelemektedir.

[6] Horoztepe Mezarlığı'ndan açığa çıkarılmıştır. Tunçtan yapılmıştır. Yüksekliği 21.5 cm'dir (Kulaçoğlu, 1992: 89, 190, No 103). Çocuğunu emziren bir anne betimidir. Çıplak kadın çocuğu, sol eliyle başını, bacaklarının arasından geçirdiği sağ eliyle de çocuğun arkasından destekleyerek emzirmektedir. Kadın ve çocuk tanrısal hiçbir ikonografik özelliğe sahip olmamakla birlikte Erken Tunç Çağı'nda Anadolu'da belirgin bir tanrı veya tanrıça atribütünün olmadığı unutulmamalıdır. Budin (2011: 178) spekülasyon olduğunu bilerek mezar buluntusu olan bu eserin yeniden doğuşla ilgili olabileceğini belirtir.

[7] Budin (2011: 173-178) de bazı kurşun figürinler ve taş kalıpları üzerinde tasvir edilen kadın ve çocuk tasvirlerini erken örnekler olarak ele almıştır ve bunların tanrı ailelerini tasvir ettiğini belirtmektedir. Acemhöyük ve Louvre Müzesi kurşun figürinleri erkek, kadın ve aralarındaki küçük kız çocuğundan oluşur (Emre, 1971: 51, Res. 12-13, Lev. III: 2, 3). Boğazköy'den benzer bir kız çocuğunun yanında başı korunamamış bir erişkin vardır (Emre, 1971: 53, Res. 14, Lev. III: 4, XI: 1a-b). Bu tanrısal aile grubu, tanrı üçlüsü olarak tanımlanmış ve Yazılıkaya'nın ana sahnesindeki Tešup, Hepat ve Šarumma üçlüsü ve Kültepe alabaster idolleri ile karşılaştırılmıştır (Emre, 1971: 53; Budin 2011: 177). Kutlu Emre (1971: 53) öne sürdüğü nedenlere dayanarak onların baş tanrıça, tanrı ve çocuğu temsil etmesinin söz konusu olmadığını belirtiyor. Kültepe Ib'den ele geçmiş figürin kalıpları üzerinde kadın, erkek ve aralarında ayakta duran bir çocuk ile kadının kucağında tuttuğu yaşça daha küçük olması muhtemel dört kişilik aile (1971: 28, Lev. VI, 3; Özgüç, 1959: Lev. XXXIV: 3; Kulakoğlu ve Kangal, 2011: no 237, 240) tasvir edilmiştir. Alişar Höyük'ten açığa çıkarılmış olan ile satın alma yoluyla değişik müzelere gitmiş olan figürin kalıplarındaki (Emre, 1971: Lev. VI: 5, VII: Ia-b) tanrı üçlüsünde çocuklar tanrıçanın kucağında taşınmaktadır. Aynı gruptan Kültepe Ib katından ele geçmiş figürin kalıbında tanrıça çıplak bir çocuğu sanki taşırken kontrol etmekte zorlanır şekilde koltuk altlarından kavramıştır. Çocuğun kollarının ve bacaklarının iki yana açık olması (Özgüç, 1959: Lev. XXXIV: 4; Emre, 1971: 27-28, Lev. IX:2) onun hareketli olduğunu gösterir. Oldukça doğal tasvir edilmiştir (Budin, 2011: 176).

[8] Canby (1986: 59) de benzer düşüncededir.

II. ALTIN PANDANTİF

Eser 4.3 cm yüksekliğindedir ve 23.2 gr ağırlığındadır (Muscarella, 1974: No 125). Pandantifin oluk bezemeli halkası, başlığın kurs şeklindeki tepe kısmına lehimlenmiştir. Boyutu itibariyle bir kolye ucu için biraz ağır ve büyük olduğu söylenebilir. Kadının ayakları ile 1.7 cm (Muscarella, 1974: No 125) genişliğindeki sandalyesi alçak düz bir platform[9] üzerinde yer alır. Eser kolye olarak takılmadığında dik durabilir. Bu durum kadının ve çocuğun saygı duyulan kişiler olduğuna işaret edebilir. Pandantifin altın olması ve kaliteli işçiliği, söz konusu mücevherin sosyo-ekonomik durumu yüksek olan birine, belki kraliyet ailesine ait olduğunu gösterir. Eserin kaybolan balmumu tekniğinde üretilmiş olduğu düşünülmektedir (Muscarella, 1974: No 125; Dorman ve diğerleri, 1987: No 88). X-ışınları sayesinde heykelciğin ellerinin ve ayaklarının som diğer kısımlarının boş olduğu anlaşılmıştır (Muscarella, 1974: No 125).

Kadının yüzü toplu ve yuvarlaktır. Gözleri oval şekilde ve hatları belirgindir. Gözlerinin altındaki torbalar, onun orta yaşlı biri olduğuna işaret eder. Kaşları bitişik ve kalkıktır. Etli burnu iri ve düz hatlıdır. İnce ağzının her iki ucundaki kırışıklıklar yüzüne hafif bir gülümse vermiştir. Yüz hatları ve vücut şekli onun genç bir kadından ziyade orta yaşta biri olduğu izlenimini uyandırır. Kulaklarında basit halka şeklinde tel küpeler, boynunda tel şeklinde bir gerdanlık ve her iki omuzu üzerinde halkalar bulunur. Kol bileklerine ve ayaklarına kadar uzanan tek parça elbise ve disk şeklinde (2. 2 cm x 2 cm) (Muscarella, 1974: No 125) bir başlık giyer (Resim 1ve 2). Çizgilerle taranmış kalın saçı sırtında başlığının altından sandalyesine kadar uzanır.

Arkalıksız sandalyesinin kolçakları ve ayakları her iki tarafta ikişerden dört aslan ayağı üzerinde durur (Resim 1a-b). Dört aslan ayağı hem cepheden hem de iki yandan görülebilir.

1.5 cm boyundaki çıplak çocuk som altından ve döküm tekniğinde ayrı bir kalıpta üretilmiştir ve sonradan eklenmiştir (Muscarella, 1974: No. 125; Dorman ve diğerleri, 1987: 123). Kadının dizlerinin üzerinde oturan çocuğun başı keldir, oval gözleri ile kulakları nispeten büyüktür ve burun iridir. Ağzı ince bir hat olarak görülür. Cinsel uzvu, üçgen şeklindedir. Çocuk sıkıca birleştirdiği iki elini, göğsü önünde bir yetişkin jesti (Canby, 1986: 57) ile tutmaktadır.

III. ESERİN BENZERLERİ VE HİTİT YAZILI BELGELERİNİN IŞIĞINDA KADIN İLE ÇOCUĞUN KİMLİKLERİNİN TARTIŞILMASI

Bu eser diğer heykelcik şeklindeki pandantifler gibi muska/amulet (Darga, 1992: 100) olarak kullanılmış olmalıdır. Hitit İmparatorluk Dönemine tarihlendirilen az sayıda heykelcik şeklinde metal pandantif vardır. Louvre ve Britanya Müzelerindeki altın heykelcikler (Akurgal, 1995: Lev. 70a-b) ile Boğazköy'den tunç (Neve, 1992: Abb.228) tanrı heykelciği ve Ugarit, Ras Şamra'dan üç tanrılı grup (Alp, 1999: 47) örnek olarak verilebilir. Boğazköy'den gelen altın (Akurgal, 1995: Lev. 70c-d) ve Norbert Schimmel

[9] Kaide 1 x 6 cm olarak verilmiş (Muscarella, 1974: No 125) fakat bu boyutun heykelciğin yüksekliği ve sandalyesinin genişliği ile kıyaslandığında hatalı olduğu anlaşılır.

Koleksiyonundaki gümüş (Muscarella, 1974: 131) heykelciklerin tanrıçaları mı yoksa insanları mı temsil ettikleri kesin olarak bilinememektedir. Kayseri Çiftlik'ten gelen altın tanrıça heykelciği (Doğan, 1970: Lev. II, 1-3) disk şeklinde başlık giyer. Ayrıca boğa (Orthmann, 1975: 370f) gibi tanrısallıkların hayvanlarını tasvir eden heykelcikler de bulunmaktadır.

Bu pandantifteki kadına ikonografik olarak benzeyen heykelcikler, Alaca Höyük ve Çiftlik heykelcikleridir. Alaca Höyük tunç heykelciklerinden biri 11 cm uzunluğunda ve en çok 5.5 cm genişliğindedir (Koşay, 1951: 24, Lev. LXVII: Res. 1a-b). Disk şeklindeki başlığında şualar bulunur (Darga, 1992: 102). Alaca Höyük'ten bir diğer heykelcik oturmayıp ayakta durmaktadır (Koşay, 1951: Lev. LXVII: Res. 3). Çiftlik heykelciği Kayseri'nin Çiftlik Köyü Büngüldek Deresinde bulunmuştur (Doğan, 1970: 50, Lev. II, 1-3). Altın heykelcik 1.85 cm uzunluğundadır ve 6.4 gr ağırlığındadır, T şeklindeki tabanı 0.45 x 0.40 cm.dir (Doğan, 1970: 50). Arkalıksız bir tahtta oturan tanrıça uzun bir manto ve disk şeklinde bir başlık giyer, saçı arkada başlığının altından tahtın üst sınırına kadar uzanır (Doğan, 1970: 50).

Disk şeklindeki başlık Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Döneminde ilk kez ortaya çıkar (Özgüç N., 1986: Fig. 4-2, 4-7, 4-8 ve 4-9; Özgüç N., 1973: Fig. 1; Kulaçoğlu, 1992: 113, No 131). Başlangıçta bu tip başlığın güneşi simgelediği ve Arinna'nın Güneş tanrıçasının simgesi olduğu düşünülmekteydi (Muscarella, 1974: No 125; Dorman ve diğerleri, 1987: 123; Darga, 1992: 102; Akurgal, 1995: Lev 79). Başlığı kraliçelerin ve tanrıçaların giydiği artık kabul edilmektedir (Börker-Klähn ve Börker, 1976: 22). Benzer başlıklı kadın başlarını simgeleyen Lar. 15 ve 16 numaralı hiyeroglif işaretleri kadın ve büyük kadın, kraliçe anlamındadır (Laroche, 1960: 9-10). Başlık profilden tasvir edildiğinde sivri konik biçimlidir (Börker-Klähn ve Börker, 1976: 22).

RS 17.159 Nolu IV. Tuthaliya'nın mühür baskısında Güneş tanrıçası ya da Arinna'nın Güneş tanrıçası (Schaeffer, 1956: Fig. 24, Ensert, 2006: 83-84, Şek. 1), Fraktin Kaya Anıtı'nda tanrıça Hepat ve Kraliçe Puduhepa (Kohlmeyer, 1983: 71, Fig. 25), Eflatun Pınar Anıtı'ndaki kraliçe/tanrıça (Börker-Klähn ve Börker, 1976: 21, Abb. 14) ile aynı anıtın havuz kenarındaki pınar tanrıçaları (Özenir, 2001: 36, Çiz. 5 ve 6), Gavurkalesi'ndeki tanrıça (Kohlmeyer, 1983: Fig. 16B), Boğazköy Aşağı Şehir'den ele geçen taştan bir tanrıça veya kraliçe başı (Darga, 1992: 98-99, Res. 95; Kohlmeyer, 1995: 2644-2645: Fig. 6), Alaca Höyük ortostatlarındaki bir tanrıça ve kraliçe bu tip bir başlık (?) giyer (Kulaçoğlu, 1992: No145; Akurgal, 1995: Lev. 49a).

Yazılıkaya ve Fraktin Kaya Anıtı, Hitit sanatında tanrıça Hepat'ın hem polos hem de disk şeklinde başlık giydiğini kanıtlar. RS 17.159 Nolu IV. Tuthaliya'nın mühür baskısında ise Arinna'nın Güneş tanrıçası[10], Yazılıkaya'daki Hepat'ın elbisesine benzer pilili etek ve Fraktin Kaya Anıtı'ndaki tanrıça Hepat gibi bir başlık giyer. Başlık ve elbise, mühür kazıyıcısının tanrıçanın her iki ikonografik özelliğini bildiğini gösterir.

Pandantifteki tanrıça disk şeklinde başlık giydiği için Güneş tanrıçası veya Arinna'nın Güneş Tanrıçası olarak tanımlanmaktadır (Muscarella, 1974: No. 125; Dorman ve diğerleri, 1987: 123; Darga, 1992: 98; Akurgal 1995: Lev. 79). Başlık tek başına tanrıçanın kimliğini

[10] Ahmet Ünal (2014: 123-124) bu figürün Puduhepa olabileceğini düşünmektedir.

açıklamakta yetersizdir. Kadının Arinna'nın Güneş tanrıçası olabileceğini sandalyesindeki aslan pençeleri destekleyebilir. Aslan pençeli kolçaklar ve ayaklar, tanrıçanın aslan veya büyük kedigillerden başka bir hayvan üzerinde durduğunu göstermek için yapılmış olmalıdır.

Aslan, Hitit yazılı metinlerinden bilindiği üzere Tanrı ZA.BA.BA'nın, Tamarmara şehri tanrısı Şulunkatte'nin, Malimaliia-Dağ tanrısının, aslan kral unvanlı Tanrı Uasizzil ve kraliçe unvanlı Tanrıça İştar'ın kutsal hayvanıdır (Ertem, 1965: 154-55). Kadın bunlardan sadece tanrıça İştar olabilir, ancak İştar'ın aşk ve savaş tanrıçası özelliklerinin hiçbirini yansıtmaz. Hititlerin baş tanrıçası Hepat (Bossert, 1951: 326), Yazılıkaya'nın 43 numaralı kabartmasında dişi aslan (Bittel ve diğerleri, 1967; 129-130; Güterbock, 1943, 287; Bossert, 1951, 326) ya da büyük bir yaban kedisinin (Seeher, 2011: 67, Res. 62) sırtında durur. Aslan, tanrıça Hepatla ilişkilidir (Bittel ve diğerleri, 1967: 129-130; Güterbock, 1943: 287). Bu bağlamda oturan tanrıçanın Hepat olma olasılığı oldukça yüksektir. Tanrıça Hepat, III. Hattuşili zamanında Arinna'nın Güneş Tanrıçası ile eşitlenmiştir (Haas, 1994: 425; Bossert, 1951: 324; Popko, 1995: 97). II. Muršili'nin Arinna'nın Güneş Tanrıçasına yakardığı bir metinde, "daha iyi zamanlarda Arinna'nın Güneş tanrıçası ile Hatti Ülkesi komşu memleketlere bir aslan gibi saldırdı" diye not düşülmüştür (Collins, 1998: 18).

Arinna'nın Güneş tanrıçası, I. Hattušili'den itibaren devlet panteonu içindeki en yüksek tanrıçadır. Hatti'nin Arinna'nın Güneş tanrıçası, devletlerin kraliçesi ve Hatti Ülkesinin hükümdarıdır (Haas, 1994: 425). I. Hattuşili, Güneş tanrıçasının kendisini kucağına koyduğunu, elini tuttuğunu ve savaşta kendisine yardım ettiğini anlatır. Canby (1986: 59) kralın bu şekilde sihirsel olarak savaşları kazanma gücünü elde ettiğini belirtmektedir. Eğer I. Hattuşili, Arinna'nın Güneş tanrıçasının kucağında bu anlamda tasvir edilmiş olsaydı kral, büyük bir olasılıkla küçük bir çıplak çocuk olarak tasvir edilmezdi.

Bir Erken Hitit ritüelinde kral Fırtına tanrısını babası, Arinna'nın Güneş tanrıçasını da annesi olarak nitelendirmiştir (Haas, 1994: 189). Arinna'nın Güneş tanrıçası ile kralın ana oğul ilişkisi, çocuk-Horus ile tanrıça İsis'in ilişkisini akla getirir (Muscarella 1974: No 209). Harpokrates doğa üstü bir çocuktur (Canby, 1986: 57) ve genellikle çıplak tasvir edilir. Mısır'ın krallığı verilmiş olan Horus, Tanrıça İsis ile Tanrı Osiris'in oğludur. Kral, tahta çıkış ritüeliyle Horus, defin ayinleriyle Osiris olurdu ve bu ritüel çerçeve dışında insan görünümüne sahiptir (Hornung, 2004: 39). Piramit metinleri gibi erken bir tarihte kralın, annesi İsis'in memelerinden süt içtiği söylenir (Wilkinson, 2016: 147). Yeni Krallık ve sonraki dönemlerin firavunları sözel ve görsel olarak İsis'in oğlu olarak tasvir edilmiştir. Tanrıçanın adının oturak ya da taht hiyeroglif işaretiyle yazılması başlangıçta tahtın iktidarının kişileşmesi muhtemel bulunmuştur (Wilkinson, 2016: 147). Hitit geleneğinde Mısır'daki gibi çocuk-Horus, Harpokrates olgusu bilinmiyor. Ayrıca çocuk Arinna'nın güneş tanrıçasının dizlerinin üzerine itina ile oturtulmuş olsa da komposizyon tam anlamıyla bir anne çocuk ilişkisini yansıtmıyor.

Alaca Höyük kabartmalı ortostatları üzerindeki iki çıplak çocuğun kral ailesinin erkek çocukları olabileceği tartışılmış ve bu kabartmaların I. Hattuşili'nin torunu I. Murşili'yi tahta tayin etmesini akla getirdiği belirtilmiştir (Canby, 1986: 59-61).

Muscarella (1974: No 125) altın pandantifteki tanrıçanın kucağındaki çocuğun erkekse Hava tanrısı, tanrıçanın çocuğuysa ve dişiyse Mezzulla, Darga (1992: 102) ise tanrıçanın oğlu olduğu görüşündedir.

Canby (1986: 58) ise pandantifi, Brooklyn Müzesindeki bir 6. Hanedanlık Mısır eseri ile paralellendirir. Bu eserde Firavun II. Pepi kraliyet kıyafeti içinde sanki annesi onun tahtıymış gibi dizlerinin üzerinde oturur, kraliçe elleri ile onu destekler (Canby, 1986: 58, Fig. 5-5). Haas (1994: 191) söz konusu heykel ile meşruluğu kucağında oturduğu taht tanrıçası ile elde eden Hitit kralını karşılaştırır. Kucaktaki çocuk tasviri Mısır etkili kabul edilmektedir (Darga 1992: 104). Ülkeyi yönetecek kral taç giyme töreninde neden taht tanrıçasının kucağında acizliği simgeleyen küçük bir çıplak çocuk olarak tasvir edilmiş olsun[11]. O da firavun II. Pepi gibi bir kral ikonografisi içinde tasvir edilmelidir.

Canby (1986:58) çocuk Harpokrates'e meme veren Tanrıça İsis heykeli ile Brooklyn Müzesi'ndeki heykel arasındaki tezat durumun Anadolu'nun Horoztepe heykeli ile söz konusu altın pandantif arasında da bulunduğuna dikkat çekiyor.

II. Muwatalli Arinna'nın güneş tanrıçasının çevresini "Gökyüzünün hava tanrısı, Arinna'nın Güneş tanrıçası, Mezzulla, Hulla, Zintuhi, erkek ve dişi tanrısallıklar, Arinna'nın dağları ve nehirleri" olarak betimlemektedir (Haas, 1994: 426).

Sanatta üçgen şekil genellikle kadını simgeler ve bu pandantifteki çıplak çocuğun küçük bir kız olduğuna işaret eder. Fırtına tanrısı çıplak bir çocuk olamayacağına göre, kız çocuk Mezzulla, Hulla, veya Zintuhi'den biri olacaktır. Ayrıca Muscarella (1974: No 125) cinsel uzvunun muhtemelen bir dişiyi işaret ettiğini fakat bunun kesin olmadığını, Canby (1986: 59) ise çocuğun hiç ayırıcı nitelik taşımadığını belirtmiştir.

Mezzulla güneş tanrıçasının kızıdır, bir tören alayı ritüelinde (II. Muwatalli ?) tanrı heykelleri "kız çocuğu Mezzulla" nın Arinna'nın Güneş tanrıçası ile aynı seviyede olan Hepat'ın kucağında oturur biçimde düzenlenmiş olduğunu belirtmektedir (Haas, 1994: 426). Yazılıkaya'nın ana sahnesinde Tešup ve Hepat, Hepat'ın hemen solunda oğulları Šarumma ile kızları Mezzulla ve kız torun yer alır. Mezzulla ve kız torun, çift başlı kartalın kanatlarının üzerinde durur ve ikonografik olarak birbirlerine benzerdir. Yazılıkaya'nın sağ sırasındaki bütün tanrıçalar, tanrıça Hebat gibi aynı kalıptan çıkmışçasına ucu yukarı kıvrık ayakkabılar, kemerli yere kadar uzanan pilili etekler, bazen hafif büzgülü gömlek ve başlarında mazgal dişi gibi çıkıntıların yer aldığı yüksek başlıklar giyer (Seeher, 2011: 72). Önce Mezzulla'nın, sonra kız torunun (Zintuhi'nin)[12] tasvir edilmesi tasvir sanatında anne ile kızın arasındaki hiyerarşiyi göstermek için olmalıdır. Mezzulla ile Zintuhi arasındaki hiyerarşi, kurban büyüklüğü ile de anlaşılabiliyor: Mezzulla'ya bir sığır üç koyun, Zintuhi'ye 1 koyun belirtilmiştir (Akdoğan 2016: 58). Ailenin yaşça en küçük üyesi kız torun Zintuhi'dir.

Bu nedenle kucaktaki çocuğun tanrıçanın kız torunu Zintuhi'nin olması daha büyük bir olasılık gibi görünür. Zintuḫi, Arinna'nın Güneş Tanrıçası Wurušemu ile Fırtına Tanrısı Taru'nun kız torunu, Mezzulla'nın da kızı olarak tanıtılmıştır (Arıkan, 2002: 11-14; Akdoğan, 2016: 55). Zintuhi-Zintu Hattice "küçük kız, torun" anlamına gelmesi nedeniyle bir çocuk koruyucu meleği ile karakterize edilir (Haas, 1994: 428).

[11] Canby (1986: 59) de böyle düşünmektedir.

[12] Masson (1981: 34-35) "prenses, büyük kız", Güterbock (1982: 19-20, 42) ise "Tešub'un kız torunu/küçük kızı" olarak okumuştur.

II. Muwattalli'nin koruyucu tanrısı olan parlayan ışıldayan lakablı Fırtına tanrısı Pihaššašši (parlayan, ışıldayan) lakaplı Fırtına tanrısına yapmış olduğu duaya göre, Zintuhi Arinna'nın güneş tanrıçasının en yakın çevresinden ve duruma göre Arinna'nın panteonuna aittir (Haas, 1994: 428). Zintuhi Zippalanda panteonunda ise altı tanrısallıktan oluşan bir gruba aittir: Zippalanda'nın Fırtına tanrısı, Güneş tanrıçası, Fırtına tanrısı, Mezzulla, Zintuhi ve Dağ tanrısı Taha (Haas, 1994: 428). Tanrıça Zintihu'nun kendine has külte sahip olduğu Hatti ritüelinin kısmen korunmuş olan kolofonundan anlaşılmaktadır, "(tanrısallık) [ ] ve Zintuhi için" (Haas 1994: 428).

Puduhepa, küçük ve çocuk yaştaki tanrıları aracı olarak kullanır, onlara gidin annenize ve babanıza söyleyin, benim dualarımı dinlesinler der (Ünal, 2014: 431). Puduhepa'nın duasında Zintuhi'ye Mezzulla'dan önce ve ona da bir aracı olarak hitap ediliyor:

" Hanım efendim Zintuhi, Fırtına tanrısı ve Arinna'nın Güneş tanrıçasının sevgili torunu! Sen Fırtına Tanrısı ve Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın bir göğüs süsüsün. Onlar her an sana ihtimam ederler. [Sen tanrılara onunla ilgili olarak iyi şeyler söyle!] Hanım efendim Z[intuḫi, bu konularda] ilahi gücünü [göster] ve deden Fırtına tanrısına ve ninen Arinna'nın Güneş tanrıçasına kulun [Ha]ttuşili için yaşam ve uzun yıllar iste! Bu (vaatler onların) ağzından çıksın! Hanım efendim Zintuhi, sen [benim] bu sözlerimi [işi]tir ve onları deden Fırtına tanrısı ve ninen Arinna'nın Güneş tanrıçasına iletirsen, sen hanımefendim Zintuhi için büyük bir süs yaptıracağım" (Haas, 1994: 428; Ünal, 2014: 487-488; Akdoğan 2016: 56).

"Bir göğüs süsüsün" ibaresini Ünal (2014: dipnot 796) yani "ninen ve deden seni hep bağrında ve kucaklarında tutarlar, sana şefkat ve ihtimam gösterirler veya buna benzer anlamda yorumlamaktadır. Zintuhi'nin kucakta taşınan ve Puduhepa'nın isteğini anlayıp büyükannesi ve büyükbabasına aktarabilecek yaşta bir çocuk olduğu anlamı çıkmaktadır.

IV. SONUÇ

Altın pandantifteki oturan kadın Arinna'nın Güneş Tanrıçası ve kucağındaki çıplak çocuk da torunu Zintuhi olmalıdır. Ahmet Ünal Kraliçe Puduhepa'nın duasında Zintuhi için "sen Fırtına Tanrısı ve Arinna'nın Güneş Tanrıçası'nın bir göğüs süsüsün" ifadesini, Zintuhi'yi bağırlarında ve kucaklarında taşıdıklarını ve ona şefkat ve ihtimam gösterdiklerini veya buna benzer şekilde yorumlar. Pandantif bir anne çocuk ilişkisini yansıtmasa da tanrıçanın çocuğa ihtimam gösterdiği anlaşılabiliyor. Puduhepa'nın dileklerini Zintuhi'nin Fırtına Tanrısına ve Arinna'nın Güneş Tanrıçasına iletmesi karşılığında kraliçenin, onun için yaptıracağı büyük süs eşyası belki bu pandantife benzer bir mücevher olacaktı.

KAYNAKCA

Akdoğan, R. (2016). "Boğazköy'den yayınlanmamış bir Hititçe tablet (Bo 3891) ve *zintuhi*-kadınları". *KUBABA*, 13 (25), 29 Aralık 2016: 53-62.

Akurgal, E. (1995). *Hatti ve Hitit Uygarlıkları*. İzmir: Tükelmat A. Ş.

Alp, S. (1999). *Hititlerde Şarkı, Müzik ve Dans*. Ankara: Rekmay.

Arıkan, Y. (2002). "Hitit metinlerinde geçen ^{MUNUS} zintuḫi- ve ^{LÚ}zinḫuri-görevlileri". *Archivum Anatolicum*, 5, 11-51.

Aydıngün, Ş. (2006). *Tunç Çağının Gizemli Kadınları*. İstanbul: Cem Turan Ofset.

Bittel, K. (1976). *Die Hethiter*. München: Beck.

Bittel, K., Naumann, R. Ve Otto, H. (1967). *Yazılıkaya Architektur, Felsbilder Inschriften und Kleinfunde*. Osnabrück:Otto Zeller.

Bossert, H. (1951). "Hitit hiyeroğlif metinlerinde tanrıça Hepat". *Belleten*, XV (59), Temmuz, 324-332.

Börker-Klähn, J. ve Börker, C. (1976). "Eflatun Pınar, zu rekonstruktion, deutung und datierung". *Jahrbuch Des Deutschen Archäologischen Instituts.* Band 90, 1975, 1-41.

Budin, S. L. (2011). *Images Of Woman and Childe From The Bronze Age*. Cambridge: Cambrige University Press.

Canby, J. V. (1986). "The child in Hittite iconography", J. V. Canby - E. Porada - B. S. Ridgway - T. Stech (Haz.), *Ancient Anatolia Aspects of Change and Cultural Development Essays in Honor of Machteld J. Mellink*. Madison: University of Wisconsin, 54-69.

Collins, B. J. (1998)."Hattušili I, the lion king". *Journal Cuneiform Studies*. 50 (1998): 15-20.

Darga, A. M. (1992). *Hitit Sanatı*. İstanbul: Anabasım.

Deighton, H. J. (1982). *The 'Weather-God' in Hittite Anatolia, An Examination Of The Archaeological And Textual Sources* BAR International Series 143.Oxford: BAR.

Doğan, Ş. (1970). "Çiftlik heykelciği". *Anadolu*, 14: 50-51.

Dorman, P. F., Harper, P. O. ve Pittmann, H. (1987). *The Metropolitan Museum of Art, Egypt and the Ancient Near East*. New York: The Metropolitan Museum of Art.

Emre, K. (1971). *Anadolu Kurşun Figürinleri ve Taş Kalıpları*. Ankara: TTK.

Ensert, H. K. (2006). "RS. 17.159 nolu IV. Tuthaliya'nın mühür baskısındaki küçük tanrı figürü II. Murşili midir? Is the small god figure in the seal impression of Tudkhaliya IV, RS 17.159, Mursili II?". *Anadolu/Anatolia*, 30: 83-109.

Ertem, H. (1965). *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu'sunun Faunası*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları

Gurney, O. R. (1977). *Some Aspects of Hittite Religion.* Oxford: Oxford University Press.

Güterbock, H. G. (1982). *Les Hiéroglyphes de Yazılıkaya, A propos D'un Travail Récent*. Paris: Edit. Recher.,civilisat.

Güterbock, H. G. (1943). "Eti Tanrı Tasvirleri ile Tanrı Adları". *Belleten*, VII/ 26, Nisan (1943): 273-293.

Haas, V. (1994). *Geschichte der Hethitischen Religion*. Köln: EJ Brill.

Hornung, E. (2004). *Ana Hatlarıyla Mısır Tarihi*. (Z. A. Yılmazer, Çev.). İstanbul: Kabalcı.(Orijinali 1978'de yayımlanmıştır)

Kohlmeyer, K. (1995). "Anatolian Architectural Decorations, Statuary, and Stelae", *Civilizations of the Ancient Near East*. IV, J. M. Sasson (Haz.). New York: Scribners: 2639-2660.

Kohlmeyer, K. (1983). "Felsbilder der Hethitischen Grossreichszeit". *Acta Prehistorica et Archaeologica*, 15: 7-154.
Koşay, H. Z. (1951), *Alaca Höyük Kazısı 1937-1939'daki Çalışmalara ve Keşiflere ait İlk Rapor*. Ankara: TTK Basımevi.
Kulaçoğlu, B. (1992). *Tanrılar ve Tanrıçalar*. İstanbul: Ana Basım A. Ş.
Kulakoğlu, F ve Kangal, S. (2011). *Anadolu'nun Önsözü Kültepe Kaniş-Karumu Asurlular İstanbul'da*. Kayseri: Kayseri Büyükşehir Belediyesi.
Laroche, E. (1960). *Les Hiéroglyphes Hittites*. Paris: Édit., Cent. Nat., Rec. Scie.
Masson, E. (1981). *Le Panthéon de Yazılıkaya*. Paris. Edit. ADPF.
Mellaart, J. (2003). *Çatalhöyük, Anadolu'da bir Neolitik Kent.* (G. Bike Yazıcıoğlu), İstanbul: Yapı Kredi. (Orijinali 1967'de yayımlanmıştır).
Muscarella, O. W. (1974). *Ancient Art The Norbert Schimmel Collection*. Mainz: Philipp von Zabern.
Neve, P. (1992). "Hattuša-Stadt der Götter und Tempel" *Antike Welt*. 23. Jahrgang: 1-88.
Orthmann, W. (1975). *Der Alte Orient*. Berlin, Propyläen Verlag.
Özenir, S. (2001). "Eflatunpınar 'Kutsal Anıt –Havuz' (1996-2000)". *2000 Yılı Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları*. Ankara: Anadolu Medeniyetleri Müzesi: 35-66.
Özgüç, N. (1986). Seals of the Old Assyrian Colony Period and some observations on the seal impressions". J. V. Canby - E. Porada - B. S. Ridgway - T. Stech (Haz.). *Ancient Anatolia Aspects of Change and Cultural Development Essays in Honor of Machteld J. Mellink*. Madison: University of Wisconsin: 48-53.
Özgüç, N. (1973) "Niğde çevresinde bulunmuş bir damga mühür ve Acemhöyük'ten dört mühür baskısı/A stamp seal from Niğde region and four seal impressions found in Acemhöyük". *Anadolu (Anatolia)*, XV, 1971: 9-28.
Özgüç, T. (2005). *Kültepe Kaniş/Neša*. İstanbul: Üç Er Ofset.
Özgüç, T. (1959). *Kültepe-Kaniş Asur Ticaret Kolonilerinin Merkezinde Yapılan Yeni Araştırmalar*. Ankara: TTK Basımevi.
Popko, M. (1995). *Religions of Asia Minor*. Warsaw: Academic Publications Dialog.
Schaeffer, C. F. A. (1956)."Sceaux et Cylinders Hittites, Epee Gravee du Carfuche de Mineptah, Tablettes Chypro-Minoennes et Autres Decouvertes Nouvelles de Ras Shamra", *Ugarittica*, 3:
Seeher, J. (2011). *Taşa Yontulu Tanrılar. Hitit Kaya Tapınağı Yazılıkaya*. İstanbul: Ege.
Ünal, A. (1999). *Hititler-Etiler ve Anadolu Uygarlıkları*. İstanbul: 1999.
Ünal, A. (2014). *Eskiçağ Anadolu Toplumlarında Puduhepa ve Zamanı Kadın Anayanlı Bir Hitit Kraliçesi*. Çorum: Hitit Üniversitesi.
Wilkinson, R. H. (2016). *Eski Mısır'ın Bütün Tanrı ve Tanrıçaları*.(A. F. Yıldırım, Çev.), İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.(Orijinali 2003'de yayımlanmıştır).

Resim 1a. Altın pandantif (Akurgal, 1995: Lev. 79)

Resim 1b. Altın pandantifin yan görünüşü (Akurgal, 1995: Lev. 78a)

Resim 2. Çatal Höyük, ana tanrıça heykelciği (Kulaçoğlu, 1992: No 20)

Resim 3. Hacılar, çocuklu ana tanrıça heykelciği (Kulaçoğlu, 1992: No 52)

Resim 4. Kültepe tipi idol (Aydıngün, 2006: M17)

Resim 5. Horoztepe'den çocuğunu emziren kadın heykelciği (Kulaçoğlu, 1992: No 52)

Resim 6. Kültepe kurşun figürin kalıbı (Kulakoğlu ve Kangal, 2011: No 240)

Resim 7. Kültepe kurşun figürin kalıbı (Özgüç, 2005: Res. 302)